

*Ольга Євгенівна Дем'яненко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського,
буль. Нікольська, 24, м. Миколаїв, Україна*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті підкреслюється необхідність звернення до проблем кроскультурної комунікації та відповідної підготовки майбутніх фахівців. Сучасний світ характеризується тенденцією до розширення й поглиблення міжнародних контактів в різних сферах життя. Проте при наявності взаємного інтересу представники різних культур нерідко недостатньо знайомі з особливостями комунікативної поведінки представників іншої лінгвокультурної спільноти. Кроскультурний підхід є найбільш актуальним на сучасному етапі як загальна методологічна передумова набуття знань, адже він передбачає толерантність всіх етнічних менталітетів та їх мовних систем. Саме тому кроскультурність, що розуміється як взаємопроникнення мовних світів і культур, поєднання загального і різного, є єдиним вірним підходом під час навчання мов.

Ключові слова: науково-педагогічна діяльність, полікультурний освітній простір, майбутній спеціаліст, перетин культур, етнічна ідентичність, культурний інтелект.

Інтенсивні інтеграційні процеси, що відбуваються у сучасному суспільстві, безумовно, зумовлюють складні проблеми, до яких належить і питання підготовки не просто майбутніх спеціалістів певного фаху, а й викладачів і науковців, які були б здатні взаємодіяти у кроскультурному контексті, адекватно та толерантно ставитись до представників інших культур. Без таких знань і компетенцій неможлива співпраця майбутніх фахівців як у своїй країні, так і на світовому рівні. Діяльність викладачів у багатонаціональному освітньому середовищі, їхні міжкультурні знання та навички є необхідними у новій парадигмі стосунків учасників навчального процесу.

Аналізуючи сучасний стан освітнього простору України, слід звернути увагу на такі його характеристики: багатофункціональність, тобто відповідність різноманітним цілям, можливість вирішення різного рівня і типу завдань, здійснення різноманітних видів навчальної діяльності; багатопрофільність, тобто наявність широкого спектру освітніх послуг; адаптивність і мінливість, тобто високий ступінь освітньої толерантності, швидке реагування на мінливу соціокультурну ситуацію.

Очевидно, що сучасний освітній простір має бути простором перетину культур. В умовах існування багатоетнічних і полікультурних регіонів в Україні полікультурність виступає в якості однієї з найважливіших, стабілізуючих характеристик. Полікультурність в освіті – це відтворення в змісті освіти культурного розмаїття місцевих спільнот. Полікультурний освітній регіон виступає як частина єдиного освітнього простору, що володіє властивістю полікультурності, а соціально-педагогічна специфіка такого регіону ґрунтується на етнопедагогічних особливостях. Можна сказати, що освітній простір України є полікультурним простором і може розглядатися як створена його суб'єктами освітня мережа, що функціонує протягом певного періоду на території з різноманітним

національним складом і є складовою світового кроскультурного освітнього середовища.

Полікультурна і кроскультурна освіта як наукова проблема, питання діалогу культур, етнічної і кроскультурної психології, концепція полікультурного освітнього простору обґрунтовувалися в роботах таких науковців, як Д. Бенкс, М. Беннет, І. Васютенкова, Є. Верещагін, О. Гукаленко, Ю. Давидов, Г. Дмитрієв, В. Костомаров, Р. Льюїс, Г. Солдатова, С. Тер-Мінасова та ін. Водночас В. Борисенко, В. Вітюк, Л. Волик, В. Дорохова, Л. Гончаренко, А. Ткачук у своїх наукових дослідженнях звертали увагу на різні аспекти проблеми, пов'язаної з підготовкою майбутніх педагогів до професійної діяльності у полікультурному середовищі.

В кінці ХХ – на початку ХХІ століття дослідники почали розробляти модель поліідентичної особистості (multicultural identity model) [10]. Науковці звернули увагу на такі аспекти становлення полілінгвальної мовної особистості в контексті кроскультурності: розробка теоретичних основ формування вторинної мовної особистості в процесі навчання іноземних мов студентів (Н. Гальскова, І. Ігнатова, І. Халеєва та ін.), співвивчення іноземної мови і культури в рамках формування мовної особистості як медіатора культур (Г. Єлізарова, О. Леонтович та ін.), розробка теоретичних основ соціокультурного підходу до навчання мов міжнародного спілкування та практичних методик його впровадження в навчальних закладах (В. Сафонова, П. Сисоєв та ін.).

Метою статті є дослідження питання підготовки майбутніх фахівців до науково-педагогічної діяльності в умовах полікультурного освітнього середовища.

«Полікультурна освіта розуміється як освіта, що сприяє засвоєнню знань про інші культури, виявленню загального та особливого в культурних цінностях, звичаях і традиціях, вихованню шанобливого ставлення до представників інших культур. Завданнями такої освіти виступають

усвідомлення взаємовпливу і взаємозбагачення культур в сучасному світі, визначення свого місця в полікультурному світі і, як наслідок, особистісний розвиток учасників взаємодії» [1].

При цьому полікультурний освітній простір розуміється як «реальність, в якій кожна людина здатна інтегрувати в своїй свідомості різні культурні сфери, що дозволяє їй розширювати простір свого становлення. Це можливо, коли людина постійно перебуває на перетині культур, вміє говорити різними «культурними» мовами, проживати різні культурні моделі життя, поєднувати у своїй свідомості різні типи мислення» [1].

Так, у дисертаційному дослідженні Ж.Шайгозової висуваються такі вимоги до змісту полікультурної освіти: «відображення в навчальному матеріалі гуманістичних ідей; інформація про самобутні унікальні риси в культурах народів країни і світу; розкриття в культурах різних народів загальних елементів, традицій, що дозволяють жити в мирі та злагоді; залучення молоді до світової культури, розуміння взаємозалежності країн і народів в сучасних умовах з урахуванням процесу глобалізації» [6]. Отже, у змісті полікультурної освіти майбутніх фахівців має бути матеріал про особливості існування полікультурного соціуму та соціально-педагогічні технології професійної діяльності у такому просторі.

Як зазначає А.Шогенов, «полікультурний простір освіти повинен включати три компоненти: вивчення мови та культури своєї держави, сусідніх народів, а також універсальної мови, яка є основним логічним елементом у процесі міждержавних відносин» [7]. Все це робить актуальним розвиток у студентів «культурного інтелекту». А, отже, слід проводити цілеспрямовану роботу з його формування як передумови ефективної діяльності в умовах кроскультурної освіти.

Важливе місце в концепції культурного інтелекту займає проблема вербальної комунікації та мовної компетентності. Як підкреслює С. Тер-Мінасова, «вектор формування ідентичності під час засвоєння нової картини світу через мову може бути таким: етнічна, бікультурна або глобальна ідентичність» [5].

Сьогодні науковці (S. Ang, L.van Dyne, D. Joseph, P.C. Earley, C. Koh та ін.) говорять про глобальну ідентичність, новий тип ідентичності, що вимагає спеціальних якостей людського інтелекту, що дозволяє враховувати певні культурні аспекти міжособистісної взаємодії, так званого «культурного інтелекту», який можна розглядати як особливу форму соціального інтелекту в полікультурному суспільстві.

Особистість з таким якісно новим типом ідентичності повинна володіти певними якостями, що необхідні для успішної самореалізації в полікультурному і багатомовному середовищі, тобто йдеться про полілінгвальну мовну особистість.

Формування етнічних ідентичностей в полікультурному світі, в період наростання процесу змішування народів і культур, з одного боку, і

прагнень зберегти етнічну та культурну ідентичність, з іншого, залишається одним з найбільш значущих соціальних, психологічних і педагогічних процесів. У сучасному суспільстві, безсумнівно, існує великий запит на ідентичності, які об'єднують різні культури, ґрунтуються на багатомовності та кроскультурній компетентності.

Ця ідентичність визначається як приналежність індивіда до певного етносу або етнічної групи, характеризується також емоційно-ціннісним ставленням до різних етнічних характеристик. Вона розглядається як частина соціальної ідентичності, а саме, як уявлення людини про себе як про члена етнічної групи. Очевидно, що в гомогенних етнічних суспільствах етнічна ідентичність їх представників є не настільки суттєвою для них самих, проте має велике значення для особистості в ситуаціях, коли дві або більше етнічних груп перебувають у контакті протягом тривалого часу. Отже, формування в полікультурному світі ідентичностей, які об'єднують пласти різних культур, підтримують багатомовність і кроскультурну компетентність, залишається актуальним питанням.

Відомо, що для становлення мовної особистості важливі три фактори: природний, соціальний і особистісний. Як зауважує Ю.Караулов, «модель навчання мови визначається рамками власної системи даної мови, уникаючи вторгнення в ауру мовної особистості, її ефективність значною мірою обмежена» [3, с. 3]. Водночас підхід до навчання правильної іноземної мови через формування інокультурної мовної особистості набуває статусу об'єктивної необхідності, оскільки перед методикою викладання іноземної мови стоїть завдання навчити «носія образу світу однієї соціокультурної спільноти розуміти носія іншого мовного образу світу» [3, с. 6].

Використання культурних пояснень під час викладання мов виявляється безцінним для розуміння студентами цілей мови. Це дозволяє їм розрізняти доречні і недоречні висловлювання, в яких використовуються іншомовні фразеологізми та ідіоми. Дж.Вальдес стверджує, що «не тільки подібне й відмінне як в рідній мові, так і в мові, яка вивчається, корисне в якості навчальних інструментів, але, коли викладач розуміє культурні подібності та відмінності, застосовує ці знання у педагогічній практиці, вони стають вигідними засобами навчання» [9].

Як правило, процес взаємодії двох або більше партнерів у межах різних лінгвокультур ускладнюється перешкодами – фізіологічними, мовними, поведінковими, психологічними та культурологічними. За словами К.Мальцевої, «вони обумовлені відмінностями менталітетів і національних характерів; розбіжністю в мовних картинах світу; комунікативною асиметрією; діями культурних стереотипів; відмінностями в ціннісних орієнтаціях; розбіжністю культурно-мовних норм; розходженнями в фонових знаннях; неоднаковим сприйняттям гумору; розбіжностями в комунікативних стратегіях; специфічними формами

і засобами невербальної комунікації, яка використовується в різних культурах» [4].

Політика щодо викладання мови повинна охоплювати культурні цінності спільнот, мови яких вивчаються. Іншими словами, при прийнятті політики щодо викладання мови необхідно враховувати культурні ідеології всіх і кожного (студента, викладача, тощо), а також культури, в якій ця мова викладається. Політика щодо навчання мови, яка ґрунтується на розумінні культурних особливостей як викладача, так і студента, не буде схильна робити припущення з приводу доцільності поведінки студентів на основі власних культурних цінностей, але підвищить рівень їхнього культурного усвідомлення [8].

Полілінгвальна мовна особистість як предмет лінгвістичного вивчення являє собою узагальнений образ носія культурно-мовних та комунікативно-діяльнісних цінностей, знань і поведінкових реакцій. У структурі такої мовної особистості особливе місце належить цінностям: найбільш фундаментальним характеристикам культури, орієнтирам поведінки. «Ці орієнтири виникають, на думку П.Гуревича, не тільки на основі знання та інформації, але і власного життєвого досвіду людини, вони являють собою особистісно забарвлене ставлення до світу. Цінності лежать в основі оцінки, тих переваг, які людина робить, характеризуючи предмети, якості, події» [2, с. 120].

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенков В. П. Поликультурное образовательное пространство России: история, теория, основы проектирования / В. П. Борисенков, О. В. Гукаленко, А. Я. Данилюк. – М., Ростов н/Д.: Изд-во РГПУ, 2004. – 576 с.
2. Гуревич П. С. Философия культуры / П.С. Гуревич. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 288 с.
3. Караулов Ю. Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения / Ю. Н. Караулов // Язык и личность. – М.: Наука, 1989. – С. 3-8
4. Мальцева К. С. Міжкультурні непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.04 / К. С. Мальцева. – К., 2002. – 20 с.
5. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
6. Шайгозова Ж. Н. Подготовка будущего учителя изобразительного искусства к формированию поликультурной личности школьника: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ж. Н. Шайгозова. – Омск, 2006. – 19 с.
7. Шогенов А. А. Интеграционные процессы как фактор развития образовательного пространства поликультурного региона: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / А. А. Шогенов. – М., 2008. – 45 с.
8. Englebert M. Character or Culture? Implications for the Culturally Diverse Classroom / M.Englebert // The Asian EFL Journal. – 2004, March. – Vol. 6. – P. 3– 41.
9. Valdes J.M. Culture bound: bridging the cultural gap in language teaching / J.M. Valdes. – Cambridge: Cambridge University Press, 1986. – 223 p.
10. Zee K.I. van der, Oudenhoven J.P van. The multicultural personality questionnaire: a multidimensional instrument of multicultural effectiveness. // European J. of Personality. – 2000. – V. 14. – P. 291–309.

Ольга Евгеньевна Демьяненко,

кандидат педагогических наук, доцент,

доцент кафедры иностранных языков,

*Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского,
ул. Никольская, 24, г. Николаев, Украина*

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ СРЕДСТВАМИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье рассматривается актуальная проблема подготовки не просто будущих специалистов определенной профессии, но преподавателей и научных работников, которые были бы способны

взаємодіяти в кросскультурному контексті, адекватно і толерантно відноситися до представників інших культур. Очевидно, що сучасне освітнє простір повинно бути простір перетину культур. В умовах існування поліетнічних і полікультурних регіонів в Україні полікультурність виступає в якості однієї з найважливіших, стабілізуючих характеристик. Полікультурне освітнє простір наповнює суспільство на всіх його рівнях цінностями загальнолюдської, національної і індивідуальної культури і реалізує ціннісне ставлення до людини, гарантує уважливе ставлення до особистості, її захист і підтримку, а також сприяє культурній ідентифікації кожного індивіда. В аспекті освітнього процесу повинна забезпечуватися кваліфікована підготовка кадрів, а полікультурне освітнє простір направлено на підвищення педагогічної культури, кросскультурну комунікацію і міжличісне професійно-орієнтоване взаємодія, професіоналізм в будь-якій сфері діяльності.

Представлено аналіз поняття «полікультурне освітнє простір», вимоги до змісту полікультурного простору і його складові. Наукові праці українських учених (Л.Голик, Л.Гончаренко, Т.Клишченко, М.Красовицький, В.Кузьменко, Г.Левченко і др.) присвячені вивченню передумов впровадження полікультурного освіти в Україні, розгляду теоретико-методических основ формування полікультурної компетентності і спеціальної підготовки майбутніх фахівців, здатних діяти в поліетнічному регіоні. Проаналізовано питання формування етнічних ідентичностей в мультикультурному світі, оскільки в сучасному суспільстві, невідомо, існує великий запит на ідентичності, які об'єднують різні культури, базуються на багатомовності і кросскультурної компетентності. Аналіз наукових джерел української педагогіки показує, що в теорії і практиці професійного освіти накоплено значущий досвід, прогресивні ідеї якого можуть стати основою модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців до кросскультурного взаємодія суб'єктів освітнього процесу. На сучасному етапі в науковій літературі немає чіткого визначення полікультурного освіти, однак, ученими розглянуті різні аспекти цього феномена. Дискусія навколо сутності поняття кросскультурності і підготовки фахівців в умовах полікультурності продовжується, ми ж вважаємо, що в Україні необхідна модель полікультурного освіти, побудована на основі компаративного аналізу світових і європейських моделей з урахування педагогічного, культурно-специфічного, загальнокультурного і дидактичного підходів.

Ключові слова: науково-педагогічна діяльність, полікультурне освітнє простір, майбутній фахівець, перетин культур, етнічна ідентичність, культурний інтелект.

*Ol'ha Yevhenivna Dem'yanenko,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
at the Department of Foreign Languages,
V.O. Sukhomlynsky Mykolaiv National University,
24, Nikolska Street, Mykolaiv, Ukraine*

FUTURE SPECIALIST TRAINING IN A POLY CULTURAL EDUCATIONAL SPACE BY MEANS OF A FOREIGN LANGUAGE

The article deals with the topical problem of training not only future specialists of a certain profession, but also teachers and researchers who would be able to interact in a crosscultural context adequately and be tolerant towards the representatives of other cultures. It is obvious that the modern educational space should be the space of cultures crossing. In terms of the existence of multi-ethnic and multicultural regions in Ukraine multiculturalism is one of the most important stabilizing characteristics. Polycultural educational space fills the society at all levels with the values of universal, national and individual culture, implements values related to the individual, ensures the attention of an individual, its protection and support, as well as contributes to the cultural identity of each individual. In the educational process skilled training should be provided and multicultural educational space should be aimed at improving pedagogical culture, cross-cultural communication and interpersonal profession-targeted interaction, professionalism in any field.

The essence of the concept «polycultural educational space», the requirements to the contents of multicultural space and its components have been studied. The issues on formation of ethnic identities in a multicultural world, which is stipulated by a great need of the modern society for identity enabling different cultures to be united on the basis of multilingualism and cross-cultural competence, have been analyzed.

The analysis of scientific sources of national pedagogy shows that the theory and practice of the vocational education has considerable experience, innovative ideas which can become a basis for modernization of professional training of future specialists for cross-cultural interaction of subjects of educational process. Nowadays in the scientific literature there is no clear definition of multicultural education, however, scientists consider various aspects of this phenomenon. The controversy surrounding the notion of crossculture and training under multicultural conditions still remains, we believe that Ukraine needs the model of multicultural education based on comparative analysis of the global and European models involving the pedagogical, cultural-specific, cultural and didactic approaches.

Keywords: research-teaching activities, multicultural educational space, future specialist, crossroads of cultures, ethnic identity, cultural intelligence.

Подано до редакції: 26.09.2016 р.

Рекомендовано до друку: 10.10.2016 р.

Рецензент: д.пед.н., професор З. Н. Курлянд
